

dr hab. Artur Koterski, prof. UMCS
Instytut Filozofii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

***Der Zeitgeist* a macierz dyscyplinarna: socjologia nauki w *Embriologii* Tadeusza Bilikiewicza**

W roku 1979 dzięki odkryciu przez szerszą publiczność książki Ludwika Flecka dostatecznie jasno okazało się, że niektóre idee oraz spostrzeżenia powszechnie wiązane ze *Strukturą* (1962) Thomasa S. Kuhna zostały sformułowane już w latach trzydziestych XX wieku. Być może takich książek jest więcej: jesienią 1930 roku Tadeusz Bilikiewicz (1901–1980), młodszy asystent w Zakładzie Historii i Filozofii Medycyny Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, ukończył tom poświęcony raczej słabo rozwiniętej wówczas części historii medycyny, mianowicie początkom nowożytnej embriologii.

Choć *Die Embryologie im Zeitalter des Barock und des Rokoko* (1932) otrzymała ponad dwadzieścia pozytywnych recenzji w wielu językach w Europie i USA — wśród recenzentów znaleźli się wybitni niemieccy historycy medycyny, Paul Diepgen, Edith Heischkel czy Walter Pagel — dziś pozostaje praktycznie nieznaną. Bilikiewicz jest pamiętany głównie ze względu na swój powojenny wkład w psychiatrię oraz, okazjonalnie, ze względu na polemikę z Fleckiem (1939), zainicjowaną przez tego ostatniego w odniesieniu do socjologii nauki Bilikiewicza.

Bilikiewicz przedstawił i omówił historię embriologii od Williama Harveya do Caspara Wolffa, wyjaśniając niezwykły rozwój tej dyscypliny uwarunkowaniami środowiskowymi. Czerpiąc z historiografii Heinricha Wölfflina, Karla Joëla oraz Henry'ego Sigerista, Bilikiewicz postawił sobie za cel rekonstrukcję ideałów intelektualnych, czyli „ducha czasu” w okresach baroku i rokoka. Jego zdaniem *Zeitgeist* wpływa na wszystkie dziedziny kultury w danej epoce, zatem także na naukę, określając jej cele, zakresy problemowe, metody badawcze, wybór danych empirycznych i ich interpretacje. Za pomocą koncepcji ducha czasu Bilikiewicz starał się zracjonalizować niektóre kłopotliwe decyzje podjęte w *République des Lettres*, przede wszystkim odrzucenie teorii epigenezy na rzecz wariantów preformacjonizmu i koncepcji preegzystencji, a także wyłonienie się witalizmu z mechaniczmu.

Według Bilikiewicza *Zeitgeist* jest zbiorem wzorców i w tym sensie funkcjonuje jako paradygmat — dość nieoczekiwanie pod wieloma względami przypominający paradygmat Kuhnowski. Postaram się zatem przedstawić ideę ducha czasu wg Bilikiewicza i jego naukowy konstruktywizm w porównaniu z kluczowym pojęciem *Struktury rewolucji naukowych* Kuhna, eksplikowanym jako macierz dyscyplinarna.